

1955'TEN GÜNÜMÜZE TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ

Ferhan Betül Denктаş-Zehra Apiş

■ Türk Dil Kurumu 12 Temmuz 1932'de Türk dilinin araştırılması, geliştirilmesi ve Türkçenin bilim ve kültür dili olarak güçlendirilmesi amaçlarıyla kurulur. Kurumun kuruluşundan itibaren yürüttüğü çalışmalar içerisinde Türkçeyi doğru ve etkin kullanan eserlerin desteklenmesi önemli bir yere sahiptir. Bu anlayış doğrultusunda başlayan ödül faaliyetleri zaman içerisinde farklı yönetmeliklerle düzenlenmiş, ödül alanları genişletilmiş ve Türk Dil Kurumunun hukuki yapısındaki değişikliklere bağlı olarak çeşitli yöntemlerle devam etmiştir.

Bugün “Türk Diline Hizmet Ödülleri” adıyla verilen ödüllerin geçmişi 1955 yılına kadar uzanmaktadır. İlk yıllarda edebiyat ve bilim eserlerini merkeze alan ödülün, daha sonraki dönemlerde basın, radyo ve televizyon gibi alanları da kapsadığı görülmektedir. 2017 yılından itibaren kullanılan “Türk Diline Hizmet Ödülleri” adı ile birlikte Türkçeye uzun yıllar hizmet etmiş bilim insanları ve kurumlar ödüllendirilmeye başlanmıştır.

Edebiyat ve Bilim Ödülleri

Türk Dil Kurumunun ödül geleneği 1955 yılında Edebiyat ve Bilim Ödülleri ile başlamıştır. İlk Edebiyat Ödülü *Yeşeren Otlar* adlı eseriyle Cahit Külebi'ye, Bilim Ödülü Abdülhak Hamit üzerine yaptığı çalışma ile Ali Gündüz Akıncı'ya verilir. 1956 yılında Orhan Hançerlioğlu *Ali* eseriyle Edebiyat Ödülü'nü alırken o yıl Bilim Ödülü verilememiştir.

1957 yılına gelindiğinde Cavit Orhan Tütengil bilim alanında, Sabahattin Kudret Aksal ise edebiyat alanında ödüle layık bulunur. Ödül içeriğinin çeşitlendirildiği 1958 yılında şiir dalında Fazıl Hüsnü Dağlarca, roman dalında Oktay Akbal ödüllendirilir.

Ödüllerin verilme ve değerdendirme esaslarının belirlenmesi amacıyla hazırlanan “Türk Dil Kurumu Edebiyat ve Bilim Ödülleri Yönetmeliğı” 1959 yılında *Türk Dili* dergisinde yayımlanır. Yönetmelik’e göre Kurum, her yıl edebiyat ve bilim alanlarında seçilecek yapıtlara ödöl verecektir. Edebiyat ödülleri; şiir, roman, hikâye, tiyatro, çeviri ile deneme-eleştirme-gezi olmak üzere altı alana ayrılır. Bu alanlardan her yıl ikisi için iki bin beş yüzer lira, bilim alanında ise bir yapıta 5.000 lira ödöl verilmesi kararlaştırılır. Böylece ödüllerin yalnızca hangi alanlarda verileceğı değıl, yıllara göre uygulanma şekli ve ödöl miktarları da söz konusu Yönetmelik ile belirlenmiş olur.

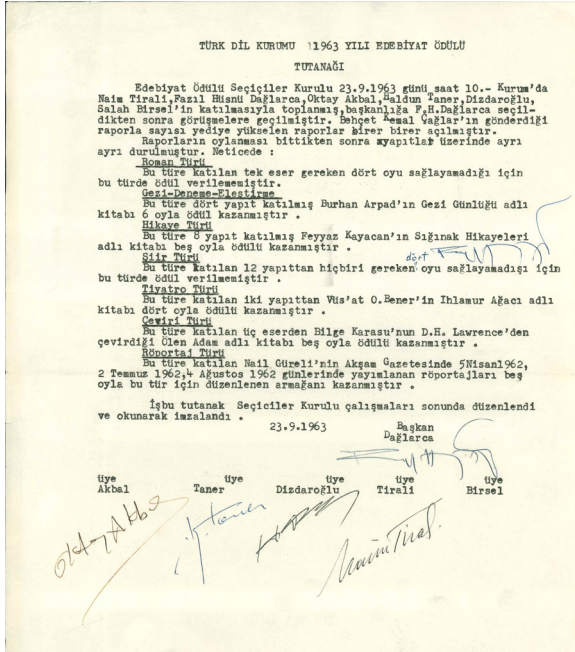
Yönetmelik’te ödölle katılacak eserlerin taşınması gereken özelliklere de yer verilir. Ödölün verileceğı yıldan önceki takvim yılı içerisinde yayımlanan eserler değerdendirmeye alınırken edebiyat yapıtlarında ilk baskı olması şartı aranır. Çeviri alanında ise eserin ilk baskı olması şartı aranmaz. Ödölle aday olacak yapıtların yazar veya çevirmeni tarafından Kuruma gönderilmesinin yanında Kurum üyelerinin de eser önerebilmesine imkân tanınır. Başvuruların 15 Nisan’a kadar yapılması ve eserin beş nüshasının Kuruma gönderilmesi Yönetmelik’te belirtilen şartlar arasındadır.

Eserlerin değerdendirilmesi için Edebiyat ve Bilim Yargıcılar Kurulları oluşturulur. Her iki Kurulun beşer kişiden meydana gelmesi, üyelerden birinin Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilmesi, diğder dört üyenin ise ilgili alanlarda tanınmış kişiler arasından belirlenmesi öngörölür. Yargıcılar Kurullarının ödölle aday yapıtları inceleyerek 15 Haziran’a kadar raporlarını hazırlamaları ve 1 Temmuz’da Ankara’da toplanarak ödölle değerd bulunan yapıtı belirlemeleri kararlaştırılır. Kararlar oy çokluğuyla alınırken bir yapıtın ödöl alabilmesi için en az üç oy alması şartı aranır.

Yönetmelik’in değerdendirme ölçütlerinde dil konusuna ayrıca yer verilmesi, ödüllerin amacı açısından dikkat çekicidir. Bilim yapıtlarında “dil bakımından ödöl verilecek değerde” olması şartı aranırken edebiyat eserlerinin dil ve sanat yönünden bir bütün olarak değerdendirileceğı ilan edilir. Çevirilerde ise eserin aslından yapılmış olması ve Türkçesinin yanı sıra aslına uygunluğunun da göz önünde bulundurulması kararlaştırılır. Bu hükümler, ödüllerde eserin konusu ve türünün yanında Türkçenin kullanımının temel değerdendirme esaslarından biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Ödölle değerd bulunan yapıtların adlarının 26 Eylül Dil Bayramı günü açıklanması ve ödüllerin aynı gün düzenlenen törenle verilmesi de Yönetmelik’te hükme bağlanır. Yargıcılar Kurulunun bir alanda ödölle değerd yapıt bulamaması durumunda ise o yılın ödölünün verilmemesi ve ayrılan bütçenin ertesi yıl aynı alandaki ödölle eklenmesi öngörölür. Bu sebeple ilk yıllarda bazı alanlarda ödöl verilmemesinin Yönetmelik’te karşılığı bulunan bir uygulama olduğı söylenebilir.

Yönetmelik'in yayımlanmasının ardından her edebî türün kendi arasında değerlendirildiği 1959 yılında Tahsin Yücel'in *Düşlerin Ölümü* öyküsü, Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cımcöz'ün Platon'dan yaptıkları *Devlet* çevirisi ödül alır. 1960 yılında Onat Kutlar *İshak* öykü, Orhan Asena *Tanrılar ve İnsanlar* tiyatro, Teoman Aktürel *Şarlo* çeviri, Hüseyin Batuhan *Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi* bilim dalında ödül alır. 1961 yılında Memet Fuat, Azra Erhat-A. Kadir ve Tarık Dursun K.; 1962 yılında Nezihe Meriç, Muzaffer Buyrukçu, Fikret Otyam ve Adalet Cimcoz farklı dallarda ödüllendirilmiştir. 1962 yılında edebiyat alanında 36 yapıtın yarışmaya katılması, ödüllere gösterilen ilginin artmaya başladığını göstermektedir.

1963 yılında Feyyaz Karacan, Burhan Arpad, Vüs'at O. Bener, Bilge Karasu, Nail Güreli ve İlhan F. Akın; 1964 yılında Demir Özlü, Behçet Necatigil, Necip Alsan ve Tahsin Saraç; 1965 yılında Gülten Akın, Afet Muhteremoğlu, Ceyhan Atuf Kansu ve Ülkü Tamer ödül alan isimler arasındadır. 1966 yılında ise Cemal Süreya *Göçebe* adlı eseriyle şiir dalında ödüllendirilir.

1967 yılına gelindiğinde Kurumun ödül faaliyetlerinde yeni alanların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tarihte Basın Dil Ödülü ve Radyo Dil Ödülü için düzenlemeler yapılmış, böylece Türkçenin

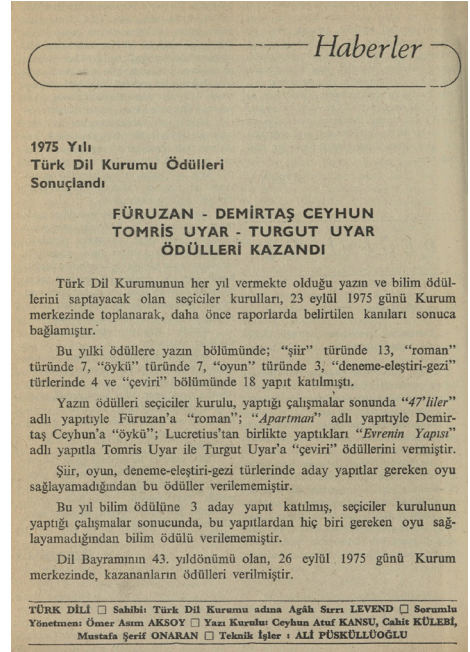
yalnızca edebiyat ve bilim eserlerindeki işleniş değil kitle iletişim araçlarındaki kullanımı da değerlendirme alanına dâhil edilmiştir. Fakat bu yıl verilen ödüllerde yalnızca Nahit Ulvi Akgün'ün şiir, Kemal Bilbaşar'ın roman, Cemil Yener'in deneme-eleştiri alanında ödül aldığı görülür. Basın dalı Yönetmelik'e girmesine rağmen uzun süre uygulamada karşılık bulamaz.

1968 yılında Samim Kocagöz hikâye, Kemal Tahir roman, A. Turan Oflazoğlu oyun, Cengiz Bektaş deneme ve Seha L. Meray çeviri; 1969 yılında Orhan Kemal hikâye, Necati Cumalı şiir ve Akşit Göktürk çeviri ödülleri ile ödüllendirilmiştir. 1970 yılında Oktay Rifat, Aziz Nesin, Can Alkor ve Metin And; 1971 yılında Şahap Sıtkı, Fakir Baykurt ve Attilâ Tokatlı ödül alan isimler arasında yer almaktadır. 1972 yılında Metin Eloğlu, Adnan Özyalçın, Haldun Taner

ve Bertan Onaran; 1973 yılında Abbas Sayar, Selçuk Baran, Melih Cevdet Anday ve Berna Moran farklı dallarda ödöl almaya değer görölmüşlerdir.

1974 yılında Attilâ İlhan, Zeyyat Seli-moğlu, Mehmet Seyda, Adalet Ağaoğlu, Mehmet Doğan, Hüseyin Demirhan ve Cevdet Kudret ödüllendirilmiştir. 7-10 Temmuz 1974 tarihlerinde gerçekleştirilen XIV. Türk Dil Kurultayı'nda Yazın ve Bilim Yaptıları Ödöl Yönetmeliği yeniden ele alınarak değişiklikler yapılmıştır. Önceki metinde yer alan "Yargıcılar Kurulu"nun yerini "Seçiciler Kurulu" alır; Kurulların oluşumu ve çalışma esasları da farklılaştırılır. Şiir, roman, öykü, oyun, çeviri ve deneme-eleştiri-gezi dalları korunurken bilim yapıtları ayrı bir alanda değerlendirilmeye devam eder. Bunun yanında her dal için verilecek tutar 10.000 liraya çıkarılır ve kazananlara para ödölünün yanı sıra belge ile plaket verilmesi kararlaştırılır. Yeni metinde dikkat çeken bir başka hüküm ise aynı kişinin aynı dalda ikinci kez aday olamamasıdır. 1 Ocak 1975 tarihinde yürürlüğe giren bu metinle, ilk yıllardan itibaren sürdürölen uygulamanın kapsamı büyük ölçüde korunmasına karşılık seçim ve ödüllendirme esaslarında bahsi geçen farklılıklara gidildiği söylenebilir. Yeni Yönetmelik çerçevesinde ödöl alan ilk isimler şu şekildedir: Şadan Gökovaı Radyo ve TV Dil Ödölü Füzuran Roman Ödölü, Demirtaş Ceyhun Öykü Ödölü, Tomris Uyar ve Turgut Uyar Çeviri Ödölü.

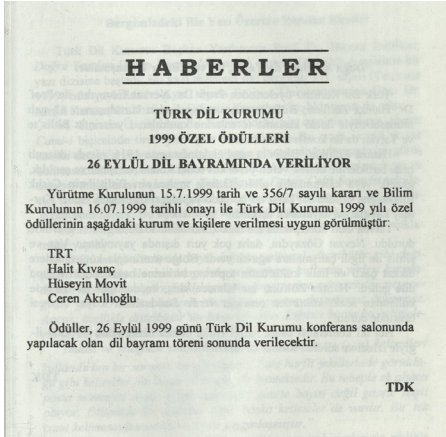
1976 yılında Kemal Özer, Dursun Akçam, Nedim Gürsel, Güngör Dilmen, Salâh Birsell ve Taylan Çamdoruk ödüllendirilmiştir. 1977 yılında Yalçın Doğan Basın Dil Ödölü'nü alırken Edip Cansever şiir, Selim İleri roman, Hulki Aktunç öykü, Dinçer Sümer tiyatro, Bedrettin Cömert çeviri, Nusret Hızır deneme, Mahmut Makal gezi, Oğuz Tansel çocuk yazını ve Emre Kongar bilim dalında ödölle layık görölmüştür. 1978 yılında Necati Tosuner, Muzaffer İzgü, Çetin Altan ve İsmail Uyaroğlu; 1979 yılında İlhan Berk, Güven Turan, Necati Güngör, Oktay Arayıcı, Özdemir İnce, Afşar Timuçin, Ferit Edgü, Işıl Özgentürk, Atalay Yörükoğlu ve Atilla Dorsay ödüllendirilmiştir.

1980 yılında Yaşar Miraç, İrfan Yalçın, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Recep Bilginer, İlhan Güngören, Vedat Dalokay, Enis Batur, Dinçer Uçak ve İbrahim Yasa; 1981 yılında Mehmet Taner, Burhan Günel, Aydın Köksal, Ali Püsküllüoğlu, Suna Kili ve Mustafa Apaydın; 1982 yılında ise Ali Yüce, Ayşegül Yüksel, Abdülkadir Budak ve Mahmut Alptekin ödül alan isimlerdir.

Türk Dil Kurumunun Hukuki Yapısında Değişiklik ve Ödüllere Etkisi

Türk Dil Kurumunun ödül faaliyetlerinin gelişiminde 1980'li yıllar farklı bir dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde yalnızca ödüllerde değil Türk Dil Kurumunun hukuki ve idari yapısında da önemli bir değişiklik gerçekleşmiştir. Türk Dil Kurumu 1932 yılında cemiyet olarak kurulmuş ve daha sonraki süreçte dernek statüsünde faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu döneme ait ödül yönetmeliklerinde Yönetim Kurulu, Genel Yazmanlık, Kurultay ve Yargıcılar Kurulu gibi yapıların yer aldığı görülmektedir. Ödüllerin hazırlanması ve verilmesi de Kurumun bu yapısı içerisinde yürütülmüştür. 1982 Anayasası'nın 134. maddesi itibarıyla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kurulması kararlaştırılmış; Türk Dil Kurumu da Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezi ile birlikte bu yapı içerisinde sayılmıştır. Bunun ardından 11 Ağustos 1983 tarihli 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu kabul edilmiş ve Türk Dil Kurumunun kurumsal düzeni Yüksek Kurum bünyesinde yeniden düzenlenmiştir. Bu tarihten sonra Kurumun yapısında yaşanan değişimle birlikte ödüllere ilişkin yeni bir düzenleme yapılmadığı ve ödüllendirme faaliyetlerinin bir süreliğine durdurulduğu görülmektedir.

1990 yılında Müşerref Köktürk ve İskender Pala'nın ödüllendirilmesiyle devam eden ödül geleneğinde artık eserlerin değil isimlerin ve hatta kurumların değerlendirildiği görülmektedir. Sonraki yıllarda ödüllerin düzenli bir şekilde devam etmediği, 1997 yılından itibaren ise farklı isimlendirmelerle yeniden vermeye başlandığı söylenebilir. 1997 yılında Şiar Yalçın, Nermin Tuğuşlu ve Robert Lisesi Yayıncılık Kolu; 1998 yılında Orhan Boran, Tarık Gürcan ve Sezen Cumhuriyet Önal ödüllendirilmiştir. 1999 yılında TRT, Halit Kıvanç, Hüseyin Movit ve

Ceren Akıllıoğlu "Özel Ödül"; 2000 yılında Cihan Ünal, Bozkurt Kuruç, Jülide Ateş ve Taha Akyol "Büyük Ödül" e değer görülmüştür.

2000'li yıllarda ödöl dallarının edebiyat ve bilim dışındaki alanlara doğru genişlediğı görölmektedir. 2001-2002 döneminde Mustafa Nogay Kesim, Hatice Balkanlar, Hasan Pulur, Macide Tanır ve Zafer Kiraz ödölendirilirken lise ve dengi okul öğrencilerine yönelik hikâye yarışmasına bakıldığında 1.277 kişinin başvurması gençlerin de ödöl faaliyetlerine dâhil edildiğini göstermektedir. 2002-2003 yıllarında Ayşenur Yazıcı, İkbâl Gürpınar, Sedat Ağaoğlu, İskender Pala, Ali Gümüş, Alper Mestçi ve Hüseyin Özcan, Mustafa Kutlu, Sezai Karakoç, Semih Sergen, Mustafa Ruhi Şirin, Muammer Sun, Cemal Safi, Gülşen Kutlu, Ahmet Özhan ve Candan Erçetin ile çeşitli televizyon programları ve kurumlar ödölendirilmiştir.

2004 yılında ise Türkoloji alanında çalışan yerli ve yabancı bilim insanlarına verilen Üstün Hizmet Beratları öne çıkmaktadır. Kamal Abdulla, Abdıldacan Akmataliyev, Agamusa Ahundov, J. Bacque-Grammont, Andras Bodrogligeti, İsa Habıbbeyli, Tofik Hacıyev, Hamdi Hasan, İgor Kormuşın, Kâmil V. Neri-manoglu, Klaus Röhrborn, Nizami Caferov, Emir İçhem İbden, Meliha Anbarcıoğlu, Kemal Eraslan, Hasibe Mazıoğlu, Mustafa Canpolat, Hasan Eren ve Zeynep Korkmaz Üstün Hizmet Beratı'na; Nizami Hudiyev ve Cevat Heyet ise onurluğa değer görölmüştür.

2006, 2007 ve 2008 yıllarında da devlet adamı, bilim insanı, yazar, sunucu, radyo ve televizyon programı ile basın-yayın kuruluşlarının farklı başlıklar altında ödölendirildiğı görölmektedir. Bu dönemdeki uygulamalar, Kurumun ödölendirme alanının oldukça geniş bir çerçeveye ulaştığını göstermektedir.

Türk Dil Kurumunun bugünkü teşkilat yapısının oluşmasında 2011 yılı bir başka önemli aşamadır. 11 Ekim 2011 tarihli 664 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile bünyesindeki kurumların teşkilat ve görevleri yeniden düzenlenmiştir.

Bu düzenlemenin ödölle açısından önemli tarafı, Türk Dil Kurumunun görevleri arasında ödöl vermenin açık olarak yer almasıdır. 664 sayılı KHK'nin Türk Dil Kurumunun görevlerini düzenleyen 10. maddesinde, Kurumun görev alanındaki akademisyen ve araştırmacıların yetiştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Yönetim Kurulunca belirlenecek esaslara göre ödölle ve burslar verebileceğı belirtilmiştir.

Kurumun 80. kuruluş yıl dönümünün kutlandığı 2012 yılında Türk diline ve Türk Dil Kurumuna hizmet eden bilim insanlarına "80. Yıl Anısına Şeref Belgesi ve Armağanı" verilmiştir. Kemal Eraslan, H. Rıdvan Çongur, Saim Sakaoğlu, Fikret Türkmen, Şükrü Halûk Akalın, Hamza Zülfikar, Nevzat Gözaydın, Nail Tan, Tuncer Gülensoy, Nuri Yüce, Ahmet Bican Ercilasun, Hasibe Mazıoğlu, Zeynep Korkmaz, Ömer Faruk Akün, Talât Tekin, Müjgân Cunbur, Emin Özdemir, Mustafa Canpolat, Efrasiyap Gemalmaz, Mertol Tulum, İsmail Ünver ve Semih Tezcan bu kapsamda onurlandırılmıştır.

Türk Diline Hizmet Ödülleri

2017 yılında ödül faaliyetlerinin Türk Diline Hizmet Ödülleri adıyla devam ettiği görülmektedir. 23 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleştirilen VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Açış Töreni'nde; Zeynep Korkmaz, Kemal Eraslan, Efrasiyap Gemalmaz, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar ve Şükrü Halûk Akalın, Yong-Söng Li, Burul Saginbaeva, Gulbanu Kossymova, Marcel Erdal, Yusuf Azmun ve İgor Valentinoviç Kormuşın ödüle değer görülmüştür.

2019 yılında İrfan Gürdal, Zeynep Korkmaz ve Reşit Rahmeti Arat adına ailesi; 2020 yılında Hamza Zülfikar, Kemal Eraslan, Mustafa Canpolat, turkceyaz.com, TÜRKSOY, Yunus Emre Enstitüsü ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ödül almışlardır. 2021 yılında Ahmet Bican Ercilasun, Ali Çeçenov, Almas Şayhulov, Berdak Yusuf, Cebbarmehmet Göklenov, Erden Kajibek, Kadıralı Konkobayev, Nizami Caferov ve Valeriy Uyguroğlu Mahpir; 2022 yılında Leylâ Karahan, Recep Toparlı, TRT Çocuk ve Türkiye Maarif Vakfı ödüle değer görülmüştür.

2023 yılında Saim Sakaoğlu, Yavuz Akpınar, Erden Kajibek, Nail Tan, Savunma Sanayii Başkanlığı ve Azerbaycan Millî İlimler Akademisi; 2024 yılında Cengiz Alyılmaz, Zeki Kaymaz, Robert Dankoff, András Róna-Tas, Macaristan Eötvös Loránd Üniversitesi Türkoloji Bölümü ve Millî Eğitim Bakanlığı; 2025 yılında ise Türkiye'nin Sesi Radyosu ile Başspiker Şener Mete, Ergin Jable, Henryk Jankowski, Aydın Köksal, Bülent Sankur ve Hacı Ömer Karpuz ödüle değer görülmüştür.

2026 yılında Türk Diline Hizmet Ödülleri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türkmeneli Televizyonu, Doç. Dr. Menent Şukrieva ve Prof. Dr. Gülsün Leylâ Uzun'a takdim edilmiştir.

Türk Dil Kurumunun ödül faaliyetleri tarihsel seyri içinde ele alındığında, uygulamaların dönemin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlendiği anlaşılmaktadır. 1955 yılında edebiyat ve bilim eserleriyle başlayan süreç; şiir, roman, hikâye, tiyatro, çeviri, çocuk yazını, basın, radyo ve televizyon gibi alanları içine alacak biçimde genişlemiştir. Kurumun hukuki yapısının 1983 yılında değişmesiyle yeni bir sayfaya girilmiş, 2011 tarihli düzenlemeyle ödül verme görevi teşkilat mevzuatında yeniden açıkça tanımlanmıştır.

2017 sonrasında verilmeye başlanan Türk Diline Hizmet Ödülleri, belirli bir eseri değil Türkçeye sunulan katkısı esas alması bakımından önceki uygulamalardan ayrılmaktadır. Bilim insanlarının yanı sıra eğitim, yayıncılık ve kültür alanında faaliyet gösteren kuruluşların da bu kapsama alınması, Türkçeye hizmet anlayışının ulaştığı genişliği göstermektedir.

Yönetmelikler, adlandırmalar ve değerlendirme alanları zaman içinde değişse de Türkçeye katkı sağlayan eser, kişi ve kurumları teşvik etme amacı korunmuştur. Bu bakımdan ödüllerin tarihsel seyri, yalnızca kurumsal bir uygulamanın dönüşümünü değil, Türkçeye hizmet anlayışının zaman içinde kazandığı kapsamı da ortaya koymaktadır.